

LJUDSKA PRAVA

10. decembar MEĐUNARODNI DAN LJUDSKIH PRAVA

četvrtak, 10. decembar 2020.

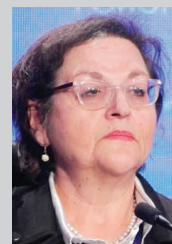

forumZFD

Ambasador Nemačke u Srbiji

Tomas Šib
Političari i mediji
da spuste loptu u
javnoj debati

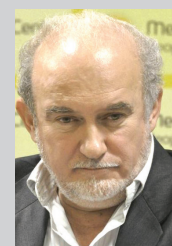
Ministarka za ljudska
prava, ravnopravnost
polova i društveni dijalog

Gordana Čomić
Čija su naša
ljudska prava?

Izvršni direktor Fondacije
za otvoreno društvo

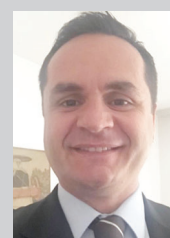
**Milan
Antonijević**
Srbijo, izvini

Poverenik za informacije
od javnog značaja i zaštitu
podataka o ličnosti

Milan Marinović
Ova godina je
sušta suprotnost
prethodnim

Politički analitičar
iz Prištine

Fisnik Halimi
Glavni optuženici
u Hagu biće
oslobođeni

RAZGOVORI

Dion **van der Berg**,
Natalija **Simović** i
Edvin **Kanka Čudić**

PIŠU

Danilo **Čurčić**, Bojana **Jokić**,
Miloš **Urošević**, Vjera **Ruljić** i
Nataša **Govedarica**

Ilustracija: Jelena Jačimović

ANKETA

ŠTA MISLE PREDSTAVNICI/E LGBTI ORGANIZACIJA
O TRENUTNOM POLOŽAJU TE ZAJEDNICE U SRBIJI

govore: Goran **Miletić**, Maja **Šenk** i Jovanka **Todorović**

ODGOVORNOST NA POLITIČARIMA I MEDIJIMA DA SPUSTE LOPTU U JAVNOJ DEBATI

- Važno je suočavati se sa svim pitanjima u vezi sa ratnim zločinima iz rata na Kosovu
- Odnosi u regionu nisu loši, veliko interesovanje za regionalnu saradnju

Ljudska prava jednaka su za svakog čoveka, svugde u svetu, nezavisno od njegovog porekla, pola i pogleda na svet, obezbeđujući nama svima individualne slobode i štiteći nas od samovolje države. Generalno, ljudska prava su jedno od najvažnijih civilizacijskih dostignuća. Upravo na primeru zverstava koja su počinili moji zemljaci u prvoj polovini 20. veka svet je shvatio koliko je važno da prava građana budu zaštićena od državnog nasilja i samovolje. Kao osnov za tu zaštitu je pre tačno 72 godine potpisana Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, a dve godine kasnije, pre 70 godina, Evropska konvencija o ljudskim pravima na osnovu koje je građanima država potpisnica dato pravo da pokrenu tužbu protiv vlade svoje države ukoliko su im ljudska prava uskraćena – ističe u razgovoru za Danas Tomas Šib, ambasador Nemačke u Srbiji.

Kako ukazuje, ljudska prava su samim tim usko vezana sa pravnom državom koja ih štiti. „Nažalost, u poslednje vreme smo sve više svedoci kako pravna država u mnogim zemljama u presudnim situacijama zakazuje, što ima za rezultat ograničenje ljudskih prava. Na samom početku često stoji vršenje pritiska na civilno društvo u nekoj zemlji, da mu se uskrati pravo na slobodno izražavanje mišljenja, pa izostatak reakcije pravosudnih organa. Stoga se snažno zalažemo za ljudska prava i za pravnu državu kao njihovog garanta, kako na multilateralnom nivou, kao na primer u Ujedinjenim nacijama, tako i svugde u svetu“, navodi ambasador Šib.

■ **Pandemija izazvana korona virusom pretila da ozbiljno ugrozi svetsku ekonomiju, zdravstveni sistemi u mnogim zemljama su pred kolapsom, brojni građani ostaju bez posla... Kakve će biti posledice po ekonomiju Evropske unije, ekonomiju trećih zemalja?**

– Pandemija izazvana korona virusom zadire u sve sfere ličnog života, ali njene posledice se vidno odražavaju i na društvo u celini, na politički i ekonomski sistem, na pravnu državu, zdravstveni sektor. Pored toga, teško je predvideti koliko dugo će trajati ove restrikcije za privatna domaćinstva i za preduzeća. Očigledno je da će još neko vreme trajati, što se negativno odražava na raspoloženje privatnih domaćinstava za kupovinu, a i na odluke privrednih subjekata o investicijama, što opet ima reperkusije na ukupnu potražnju. Što se tiče Nemačke, procenjeno je da će se BDP smanjiti za oko 5,5 odsto, a na nivou EU za oko osam odsto. Srbija je dosad uspevala da ublaži ekonomske posledice krize,

Srbija je dosad uspevala da ublaži ekonomske posledice krize, usvojivši dva velika paketa pomoći privredi i uloživši u infrastrukturu: Tomas Šib

NEMAČKA JE NAJVEĆI TRGOVINSKI PARTNER SRBIJE

Kako ocenjujete trenutne srpsko-nemačke odnose?

– Bilateralni odnosi su odlični, pogotovo naši ekonomski odnosi koji su veoma intenzivni. Nemačka je najveći trgovinski partner Srbije. Nemačke kompanije su od 2000. godine u Srbiji uložile ogromnu sumu od oko 2,6 milijardi evra, otvarajući cca 64 hiljada radnih mesta. A osim toga se tokom vremena izmenila i struktura nemačkih investicija. Svedoci smo da nemački privrednici ovde sve više proizvode robu sa većim stepenom obrade i otvorili i svoje naučnoistraživačke institute, u bliskoj saradnji sa univerzitetima. Drago nam je da smo Srbiji pomogli i za vreme krize korona virusa, kako bilateralno, sa vrlo konkretnim stvarima, kao što su zaštitna odela, respiratori i vakcine, tako i u okviru EU, gde smo za Srbiju pripremili veliki paket finansijske podrške.

usvojivši dva velika paketa pomoći privredi i uloživši u infrastrukturu. Takođe, struktura ekonomije Srbije, sa manjom stopom zavisnosti od turizma, povoljnija je u odnosu na zemlje u njenom okruženju. Nemačka je u cilju pružanja podrške privredi brzo reagovala i usvojila sveobuhvatne mere pomoći. Jedna od njih, i uz to vrlo značajna, bila je isplata naknade za zaposlene sa prinudno skraćenim radnim vremenom. Mnoga radna mesta su na taj način sačuvana. Bez premca je bila i reakcija Evropske unije: Pod predsedavanjem Nemačke Savetu Evropske unije usaglašen je finansijski okvir za naredne godine koji će da obezbedi privredni rast. Koristi od toga će imati i Zapadni Balkan jer će Ekonomski i investicioni plan EU za region u vrednosti od devet milijardi evra postaviti važne odrednice za dugoročni privredni rast. Cilj nam je da damo impuls za rast koji je uz to u skladu sa načelima zaštite klime i zdrave čovekove sredine, a veliki potencijal da generiše rast ima i digitalizacija. Oporavak ekonomije u Evropi će uveliko zavisiti i od brzine kojom se oporave njeni glavni trgovački partneri.

■ **Granice Nemačke su i dalje zatvorene za većinu građana Srbije. Turistički niko ne može da uđe u Nemačku. Da li su te mere zaista neop-**

hodne, da li EU zaista mora da zatvori granice za građane zemalja koje nisu članice?

– U Nemačkoj je broj novozaraženih, nažalost, trenutno na veoma visokom nivou. Radi sprečavanja preopterećenja zdravstvenog sektora Vlada Savezne Republike Nemačke, u bliskoj saradnji sa saveznom pokrajinama, usvojila je niz mera, a jedna od njih je zatvaranje granica Nemačke za turiste iz preko 100 zemalja (među kojima je i Srbija). Skoro sve članice EU preduzele su slične mere. Trenutno državljani Srbije mogu da uđu u Nemačku isključivo na osnovu važeće nacionalne vize. Postupak podnošenja zahteva je isti. Informacije o tome možete naći na našoj internet prezentaciji www.belgrad.diplo.de. Bez obzira na sve otežavajuće okolnosti uspevali smo da nastavimo rad sa strankama, doduše na nižem nivou, za šta molimo za razumevanje.

■ **Dijalog Beograda i Prištine je u zastoju i zbog pojavljivanja Hašima Tačija i ostalih pred sudom u Hagu. Šta očekujete od tih suđenja? Čini se da je netrpeljivost ponovo veoma jaka između Srbije i Kosova?**

– Važno je suočavati se sa svim pitanjima u vezi sa ratnim zločinima iz rata na Kosovu. Stoga izrazito pozdravljam što je Specijalni sud u Hagu pokrenuo postupak. Ne vidim da to ima veze sa dijalogom o normalizaciji odnosa koji se vodi u Briselu. Odlično je da je letos obnovljen dijalog pod vođstvom Miroslava Lajčaka sa ciljem razmatranja svih otvorenih pitanja. Samo na taj način ih možemo i rešiti, samo na taj način možemo postići sveobuhvatni, pravno obavezujući sporazum o normalizaciji. Trenutno je zbog korone veoma teško, a što se tiče Brisela, nažalost, čak isključeno da se dogovore sastanci za političke razgovore. Bez obzira na to, nadam se da će se uskoro nastaviti dijalog o normalizaciji.

■ **Zemlje Zapadnog Balkana su generalno u lošim odnosima iako je od ratova prošlo 30 godina. Stiče se utisak da Nemačka i EU dižu ruke od ovog regiona? Vidite li ovaj region jednog dana u EU i da li je to možda rešenje za trajni mir na ovim prostorima?**

– Izvinjavam se, ali ne slažem se sa Vašom procenom. Odnosi u regionu nisu toliko loši, pre svega postoji veliko interesovanje za regionalnu saradnju. To se vrlo jasno dalo primetiti početkom oktobra na samitu u Sofiji u okviru Berlinskog procesa. Napravljen je značajan iskorak u pravcu uspostavljanja Jedinstvenog ekonomskog prostora koji treba dati snažan impuls privredi na Zapadnom Balkanu. A potpisivanjem deklaracije o zelenoj agendi su se države obavezale da fokus više usmere na zaštitu životne sredine i klime. Radi se na poboljšanju putne infrastrukture u regionu, pojeftinili su međunarodni telefonski razgovori u regionu. Sve to ide u dobrom pravcu i služi interesima građanki i građana, a dobro je i za privredu. Takođe, ovako se region priprema za pristup Evropskoj uniji. Nesporno jeste da postoje trvenja, ali se to često radi više o različitim pogledima na zajedničku istoriju, uključujući događaje iz devedesetih. A neki mediji od toga svojim senzacionalističkim naslovima prave skandal. Odgovornost je na političarima i na medijima da spuste loptu u javnoj debati i umere ton.

Jelena Diković

LIČNI STAV

Fisnik Halimi, sociolog i politički analitičar iz Prištine

Glavni optuženici u Hagu biće oslobođeni

Otkada se pojavila ideja da se formira sud o mogućim ratnim zločinima Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), na Kosovu su počele veoma duge i oštre rasprave oko takve inicijative. Na kraju, kosovska skupština je izglasala zakon o Specijalnom sudu. Ironično, glavni lobista da se sud izglasa u kosovskom parlamentu bio je sada glavni optuženi tog istog suda, bivši predsednik Kosova Hašim Tači.

Lično smatram da funkcionisanje tog suda treba da bude obavezna, dakle zvanična politika kosovskih institucija. Bez obzira na to kako, kada i od koga je ovaj sud nikao, on treba da bude slobodan da funkcioniše u korist pomirenja među narodima Jugoistočne Evrope. Ovaj sud može da devalvira, ali taj put je veoma dugačak, i

ide ekskluzivno preko dokazivanja optuženih da su nevini na ono što ih optužnice terete.

S druge strane, sud mora da radi sve što je moguće da sačuva svoj integritet da ostane ozbiljan i da bude potpuno apolitičan.

Srpsko društvo je prihvatilo ideju ovog suda i treba da iskoristi ovu priliku za pravdu, kao što treba da bude spremno da prihvati odluke suda kakve god one bile. S druge strane, ja sam duboko ubeđen da će glavni optuženici ovog suda dobiti bitku sa pravosuđem i na kraju će biti oslobođeni optužbi, što bi bilo

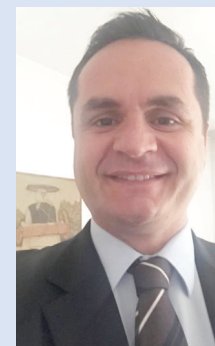

Foto: Privatna arhiva

HALIMI:
Ničija istorija i ničija sloboda nije važnija nego istina i pravda za žrtve

jako važno, ne samo posebno za njih, nego i za celo albansko društvo čija će se istorija braniti preko individualnih sudbina na optuženičkoj klupi.

Za kraj, ničija istorija i ničija sloboda nije važnija nego istina i pravda za žrtve rata i bilo kog drugog zločina.

■ **P.S.** Sa zločinima nad Albancima na Kosovu, srpsko, kosovsko, pa i međunarodno pravosuđe treba da u kontinuitetu istražuje, jer pravda za žrtve ostaje jedini sigurni put ka pomirenju naroda ovih prostora i samim tim i trajnim mirom i prosperitetom.

Milan Marinović, poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti

Ova godina je sušta suprotnost prethodnim

Da je normalno vreme – a nije, ovaj tekst bi bio samo jedan u nizu tekstova koje je na temu stanja ljudskih prava u protekloj godini napisao aktuelni poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (u daljem tekstu: poverenik).

Doduše, možda bi bio pisan u nešto svečanijem tonu jer ove godine dočekali smo značajan jubilej: navršilo se sedamdeset godina od usvajanja Evropske konvencije o ljudskim pravima, kojom su proklamovana osnovna ljudska prava i slobode i način njihove zaštite. Mi smo pristupili konvenciji 2004. godine i od tada je ona sastavni deo i našeg unutrašnjeg prava.

A ove godine je usvojen i Zakon o utvrđivanju činjenica o statusu novorođene dece za koju se sumnja da su nestala iz porodilišta u Republici Srbiji. Poseban značaj ovom zakonu daje činjenica da je njim propisano formiranje posebne komisije vlade čiji je zadatak da prikuplja i obrađuje sve podatke koji se nalaze u posedu relevantnih subjekata. Međutim, ovaj zakon propisuje i to da navedena komisija može obrađivati podatke o ličnosti samo po dobijenoj saglasnosti poverenika koji je dužan da po zahtevu komisije odluči u roku od pet dana.

I to bi sve bile važne vesti i predstavljale bi suštinu teksta poverenika. Na kraju bi sledio zaključak poverenika o aktuelnoj situaciji u oblasti ljudskih prava koja štiti.

Sve to bi bilo da je 2020. godina po svemu bila uobičajena godina, jedna u nizu. Ali, ova godina ne samo da nije bila

ljudska prava i slobode nađu međusobno suprotstavljeni i da vlasti moraju da biraju kojem pravu će dati primat u odnosu na neko drugo pravo.

I tako se biralo između: bezbednosti i zaštite života i zdravlja i slobode kretanja, prava na bezbednu i zdravu radnu sredinu i zaštite privatnosti...

Tako se i poverenik našao u situaciji da mora da odmerava između prava na dostupnost informacijama od javnog značaja i činjenice da nema dovoljno medicinske opreme i da ju je nemoguće nabaviti, kao i između zaštite podataka o ličnosti zaraženih osoba i prava svih drugih da budu informisani o svemu što može uticati na njihovo zdravlje, pa i o tome ko je zaraženi u njihovom radnom kolektivu.

Ovde se nije radilo o zaštiti prava uopšte već o zaštiti jednog od dva ili više suprotstavljenih prava. Jedino je neprikosnovo pravo na život pošto iz njega proističu sva druga prava i slobode.

I zato: dajmo prednost pravu na zdrav i bezbedan život, a kada to jednom ostvarimo, ponovo ćemo nastaviti izgradnju naše građevine ljudskih prava i sloboda do maksimalnih granica.

Međutim, dok ovo traje kako traje, ne smemo pristajati da nam neko ovu nenormalnost potura kao „novu normalnost“, jer normalnost ne može biti „stara“ ili „nova“, već je ili ima ili nema. Zato što kada se jednom gubitak dosegnutih prava počne prihvatati kao „nova normalnost“, lako ćemo doći u situaciju kada ljudska prava nisu ni postojala.

Foto: Medija centar

Marinović: Umesto da se i ove godine razmišlja o tome kako što efikasnije zaštititi proklamovana ljudska prava, našli smo se u situaciji da razmišljamo koja ljudska prava i slobode ograničiti i u kojoj meri

takva već je bila sušta suprotnost svim prethodnim godinama, njihova negacija. I, umesto da se i ove godine razmišlja o tome kako što efikasnije zaštititi proklamovana ljudska prava, našli smo se u situaciji da razmišljamo koja ljudska prava i slobode ograničiti i u kojoj meri.

Ali, novonastala situacija nije samo dovela do ograničavanja pojedinih prava i sloboda već i do toga da se

Toliko od ovog poverenika o ljudskim pravima u ovoj godini. Možda će biti onih kojima se ovaj tekst neće svideti, ali kakva godina takav i tekst.

Ipak, u nadi da sve teške priče imaju srećan kraj, iako su im pojedina poglavlja tužna, do skorog srećnog kraja pozdravljam sve sa podsećanjem na reči velikog pesnika: „Nijedno zlo nije dovijeka.“

LIČNI STAV

Gordana Čomić, ministarka za ljudska prava, ravnopravnost polova i društveni dijalog

ČIJA SU NAŠA LJUDSKA PRAVA?

Foto: Medija centar

Možda sve što treba znati o ljudima je da nam je kao vrsti trebalo 4.000 godina pisane istorije da bismo 1948. godine stigli do Deklaracije o ljudskim pravima, u kojoj smo zapisali da su ona univerzalna, nedeljiva i da pripadaju svim ljudima. 4.000 godina je trebalo jednoj civilizaciji da zapiše i objasni očigledno, da sva ljudska bića imaju ista prava. Gledajući kako se ljudi ophode prema primeni ljudskih prava, često zalici da će nam trebati još 4.000 godina da svi pročitamo šta piše u tim dokumentima.

Mislim da nema razloga da izgubimo još toliko vremena na nejednakosti i nepravdi, doba je interneta, pismenost je većinska, nije teško čitati.

Ljudska prava su kao so, može se bez njih živeti, ali je bljutavo i jednu se nepravde, bez njih neki ljudi smatraju druge ljude predmetima, robom koja se može posedovati, dok sami sebe smatraju nekakvim višim bićima s pravom da negativno definišu druge ljude jer se tako osećaju bolje. Nijedan dokument o ljudskim pravima ne može iz glava i stavova takvih ljudi izbrisati predrasude koje gaje prema različitim od sebe po bilo kom osnovu, a svaki dokument može zabraniti i kažnjavati ponašanje ljudi zasnovanog na predrasudama i ponosu na neznanje o sadržaju obavezujućih dokumenata o ljudskim pravima.

Ako smo kao ljudska bića rođeni sa nekim svojstvom kao što je pol, rasa, seksualni identitet, invaliditet, imamo pravo da se prema nama ophode bez omalovažavanja zato što nešto jesmo, imamo i ljudska prava na svoj kulturni, etnički, nacionalni, verski, bilo kakav identitet koji stičemo rođenjem u nekoj zajednici ili usvajamo odrastanjem. Naša radna i socijalna prava su takođe deo ljudskih prava, naše pravo na zdravlje, na život je ljudsko pravo i te ljudskopravaške vrednosti zapisali smo u sve zakone.

Pa u čemu je onda problem?

U tome što ponekad ni ne znamo koja su naša prava, ponekad u tome što se ljudima na pozicijama moći baš i ne sviđa da svi ljudi imaju ista prava, a najčešće zato što i sami često pripadamo pogledu na svet kojim smatramo da ta prava pripadaju samo nama, ali ne i nekim drugima. To je izvor raširenih rasnih i etničkih distanci, svuda, kod nas izrazom netrpeljivosti prema etnički različitim od nas samih kao što su to Romi, Albanci ili Hrvati ili verski drugačijih od nas samih ili polno drugačijih ili drugačijih po društvenom statusu, siromašnijih od nas, zavisnih od nas, kao što su to deca ili stariji kojima treba naša nega, održavanja ili pažnja i poštovanje jer su svi ljudska bića.

I taj poslednji smatrajući stav mnogih od nas je izvor

Čomić: Ako smo kao ljudska bića rođeni sa nekim svojstvom kao što je pol, rasa, seksualni identitet, invaliditet, imamo pravo da se prema nama ophode bez omalovažavanja zato što nešto jesmo

volje da kinjimo druge ljude svim mogućim maštovitim oblicima, od onog kad imamo bilo kakvo zrno moći u administraciji, u fabrici, u porodici, školi, bilo gde, pa to zrno moći trošimo na kinjenje ljudi zloupotrebljavajući moć koju smo osvojili i zaradili za sve drugo osim volje da kinjimo ljude. I tako jako mnogo ljudi živi u nepravdi i nejednakosti jer nam je vladavina prava kojom bi se obezbeđivala primena ljudskih prava krhka, podložna omalovažavanju i zanemarivanju.

Pa zašto tako ne volimo vladavinu prava kojom pročitamo šta piše u zakonima, pa onda primenjujemo kako piše, zašto tako srčano negujemo nečitanje, neprimenjivanje i ponos na neznanje?

Zato što nam nedostaje izgrađen dijalog o ljudskim pravima kojim se gradi kultura ljudskih prava kao temelj vladavine prava i zato što bez takvog dijaloga nema prostora za odgovornost bilo koga ko samovoljom smatra da može da krši ljudska prava da kinji ljude ili se veseli nasilju prema ljudima, nasilju bilo koje vrste, od porodičnog, preko institucionalnog do uličnog, sportskog, vršnjačkog, verbalnog, medijskog, kakvog god.

Paradoks naše kulture je što imamo pojam „čojstvo“, koji znači da čuvaš druge od sebe i koji predstavlja srž primene ljudskih prava i istovremeno se ponoseći njime često apsolutno ne marimo da ga pretvorimo u svoje svakodneвно ponašanje. Pa tako umesto dijaloga i razgovora, biramo siktanje, rezanje i verbalno smeće, umesto služenja ljudi u administraciji, biramo sleganje ramenima i prezir prema sopstvenim odgovornostima, umesto porodice u kojoj vlada privrženost i briga jednih za druge, biramo nasilje i nesreće kojima sve nesrećne porodice liče jedna na drugu, umesto čitanja, znanja, primene ljudskih prava i izgradnje vladavine prava u našem sopstvenom društvu, biramo odlazak tamo gde svega toga ima, ostavljajući iza sebe sve što jesmo i što bismo voleli da nismo.

A treba samo dok pevamo „Bože pravde“ da gradimo društvo pravde. Možemo mi to.

Danilo Čurčić, programski koordinator A11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna pitanja

Između čekića i nakovnja: položaj Roma i Romkinja u Srbiji

LIČNI STAV
Kada god se govori o položaju Roma i Romkinja u Srbiji, teško je ne istaći da se tu radi o jednoj od najugroženijih društvenih grupa u Srbiji, koja se suočava sa svakodnevnim diskriminacijom i posljedicama socijalne isključenosti.

Kada se oko Dana ljudskih prava i Svetskog dana Roma pročitaju izjave različitih državnih organa, ministara i ostalih o tome kako su svi opredeljeni za „unapređenje položaja Roma“, kako je Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja predviđeno šta sve ne, neko bi možda i pomislio kako je pitanje trenutka kada ćemo imati prilike da vidimo rezultate ovih silnih opredeljenosti vlasti za bolji život Roma i Romkinja. Kada se tome doda da pored Koordinacionog tela za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja sada imamo i Radnu grupu za koordinaciju aktivnosti za unapređenje položaja Roma, pomislilo bi svako da su rezultati zadivljujući.

Međutim, kako unapređenje položaja Roma nije ništa drugo do omogućavanje Romima i Romkinjama da ravnopravno sa drugima uživaju u svim pravima koja su nam garantovana u katalogu ljudskih prava sadržanim u Ustavu i međunarodnim ugovorima, rezultati uporno izostaju.

Zbog čega je to tako? Često pominjanog unapređenja položaja Roma nema iz nekoliko mogućih uzroka: sistemskih razloga. Osnovni je taj da su prava Roma i Romkinja razvodnjena i da je

ČURČIĆ:
Dokle god Romi i Romkinje budu bili oni na koje se odnose javne politike, akcioni planovi i propisi, a ne oni koji ih donose, situacija će biti ista

još odavno diskusija iz sfere prava, Ustava i zakona prebačena na polje javnih politika, budžeta, radnih grupa, akcionih planova i strategija. Javne politike jesu važne, ali one ni na koji način ne mogu biti razlog zbog kojeg neka grupa ljudi ne ostvaruje prava koja su joj Ustavom garantovana.

Drugi razlog tiče se prava koja ulaze u korpus onih koja su potrebna za unapređenje položaja Roma. To su sve ekonomska i socijalna prava – od prava na rad, kvalitetno i dostupno obrazovanje, preko zdravstvene i socijalne zaštite pa sve do stanovanja. U zemlji koja godinama vodi rat protiv ekonomskih i socijalnih prava i koja donosi propise i javne politike koji su u potpunosti suprotnosti sa ovim pravima (setimo se samo mera štednje ili Vlavinove uredbе, da ne nabrajamo dalje), unapređenje ekonomskih i socijalnih prava makar i najugroženijih jednostavno nije opcija.

Na kraju, dokle god Romi i Romkinje budu bili oni na koje se odnose javne politike, akcioni planovi i propisi, a ne oni koji ih donose, situacija će biti ista. Da bi se situacija promenila, potrebno je istinsko političko predstavljanje interesa Roma i Romkinja koje će u fokusu imati najugroženije iz ove zajednice. Na to čekamo godinama.

Do tada najugroženiji Romi i Romkinje živeće u uslovima nedostatnih čoveka, a strategije, politička opredeljenja i akcioni planovi biće im samo udaljeni koncepti koji nemaju nikakve veze sa njihovim životima. Kako drugačije da shvatimo činjenicu da još uvek nema odgovora na pitanja kako se prati onlajn nastavu bez struje u romskom naselju, kako se živi od bedno niske socijalne pomoći koja se prima devet meseci u toku godine ili kako se borimo sa širenjem pandemije ako za najbližnju cisternu vode moramo da idemo sve do Evropskog suda za ljudska prava?

ANKETA

ŠTA MISLE PREDSTAVNICI/E LGBTI ORGANIZACIJA O TRENUTNOM POLOŽAJU TE ZAJEDNICE U SRBIJI

PITANJA:

1. Kako ocenjujete položaj LGBTI osoba?
2. Da li je premijerka Ana Brnabić, autovana lezbejka, doprinela poboljšanju položaja LGBTI osoba ili nije?
3. Zašto je važno doneti zakon koji bi regulisao istopolna partnerstva?

Zastava duginih boja: Prajd iz 2019. u Beogradu

Goran Miletić, član Organizacionog odbora Beograd Prajda

Položaj LGBTI osoba se sporo menja

1. Položaj LGBTI osoba u Srbiji je svakako mnogo bolji nego početkom 90-ih kada je homoseksualnost bila kažnjiva ili početkom 2000-ih kada smo tek dobijali prve zakone koji se tiče diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije. Zakonodavni okvir je sada drugačiji, bolji i mnogo je zakona koji zabranjuju ovakvu vrstu diskriminacije. Posle mnogo zabrana, pretnji i natezanja sa vlastima, konačno se Prajd dešava kao svaki drugi protest ili javni skup. Upravo je Prajd primer da se položaj LGBTI osoba u Srbiji menja nepotrebno sporo. Nije bilo potrebno povlačiti Zakon o zabrani diskriminacije iz procedure 2009. godine, niti zabranjivati Prajd pune četiri godine. Sada se slična opstrukcija pokušava sa Zakonom o registrovanim partnerstvima, koji će postati realnost pre ili kasnije.

2. Imati premijerku koja je otvoreno lezbejka je važna stvar i za mnoge zemlje gde je biti LGBT osoba prilično prihvaćeno, a kamoli za Srbiju. Ona jeste dolazila na Prajd svake godine i time pružila podršku i angažovala se oko izmena propisa koje se tiču trans osoba. Međutim, Zakon o registrovanim partnerstvima i Zakon o rodnom identitetu još nisu doneti, a premijerka je mogla da utiče na to, iako ova odluka zavisi od vladajuće stranke. Ostaje da se vidi da li će makar jedan od ova dva zakona biti usvojen tokom mandata ove vlade. Verujem i da će ovo biti očekivanje velikog broja gostiju iz Evrope koji će doći na EuroPride u septembru 2022. godine.

3. Postoje građani Srbije koji imaju LGBTI identitet i koji i po 30 godina žive sa svojim partnerima ili partnerkama, a koje zakon ne priznaje u svakodnevnom životnim situacijama. Oni ne mogu posetiti partnera u bolnici, ne mogu naslediti jedan drugog u slučaju smrti, ne priznaje se zajednička imovina, niti je moguća zdravstvena zaštita za partnera koji eventualno ostane bez posla. Priznavanjem ove zajednice niko u zemlji ne bi ništa izgubio, a nekim građanima bi se rešili problemi koje imaju. Što je najvažnije, ovo državu i ostale građane ne bi ništa koštalo.

Maja Šenk iz Organizacije za ljudska lezbejska prava – Labris

Mnoga naša prava se ne poštuju

1. Iako je došlo od nekog poboljšanja u poslednjih 10 godina, smatram da je položaj LGBTI osoba i dalje loš. Mnoga naša prava se ne poštuju, a zakoni koji nas štite najčešće se ne sprovedu adekvatno. Prajdovi se i dalje održavaju uz ogromnu zaštitu i izazivaju negativne reakcije. Istopolna partnerstva još uvek nisu pravno regulisana pa istopolni parovi i porodice žive u tzv. pravnom vakuumu.

2. Smatram da Ana Brnabić nije ni na koji način doprinela poboljšanju LGBTI prava niti položaja zajednice. Jedina pozitivna stvar koja se desila je da je dijelom doprinela vidljivosti zajednice, pa su tako i ljudi u ruralnim ili najzabačenijim područjima Srbije imali priliku vidjeti lezbejku na televiziji ili no-

vinama, i to lezbejku koja je zasnovala porodicu u zemlji u kojoj je to neza-konito.

3. Procenjuje se da LGBTI zajednica čini oko 10 odsto od ukupne populacije, što znači da u Srbiji oko 700.000 ljudi živi bez prava da stupi u zajednicu, da osnuje porodicu, da nasljeđuje, da se osigura na osnovu partnera/ke, mogućnosti da podignu zajednički kredit ili zajedno stiču. Potrebno je što prije reagovati i omogućiti jednaka prava svim građanima i građankama Srbije!

Jovanka Todorović iz Centra za prava LGBTIQ osoba – GETEN

Stigma prema trans osobama jako visoka

1. LGBTI osobe u Srbiji i dalje nisu ravnopravni građani i građanke našeg društva. Ono što primećujem kao pozitivnu promenu jeste veće razumevanje problema koje imaju LGBTI osobe, i sve ozbiljniji konsenzus da se uredi velike pravne praznine koje predstavljaju osnov za diskriminaciju. Ono što i dalje predstavlja veliki problem jeste nasilje u primarnoj porodici, usled nespremnosti roditelja da prihvate svoje LGBTI dete, vršnjačko nasilje i problemi pri zapošljavanju. Kada su u pitanju transrodne osobe (osobe čiji se rodni identitet razlikuje od pola pripisanog po rođenju), problemi se dodatno usložnjavaju. Stigma i distanca prema ovoj zajednici je jako visoka. Uz to, na našem tržištu je duže vreme nestašica hormona, a pored toga, hormoni, iako obavezni za sve trans osobe koje su hirurški prilagodile svoje telo, nisu na be-loj listi, odnosno nije ih moguće uzeti besplatno uz recept. Geten je prošle godine uradio istraživanje o potrebama trans zajednice u kojem su učestvovala 72 trans osobe, i od onih ispitanika koji su zaposleni trećina je doživela neki oblik nasilja ili diskriminacije prilikom zapošljavanja koji imaju veze s rodnim identitetom. Veliki problem predstavlja i neujednačena praksa izdavanja ličnih dokumenata sa izmenjenom oznakom pola. Zajedno sa Ministarstvom državne uprave i lokalne samouprave, Geten će naredne dve godine sprovoditi treninge za matične službe u 23 opštine u Srbiji.

2. Iako prva premijerka iz LGBTI zajednice nije direktno doprinela promeni (ni primeni) nijednog zakona, strategije ili nekog drugog pisanog dokumenta koji bi suštinski poboljšali položaj LGBTI osoba u Srbiji, samo postavljanje na najvišu poziciju u državi bi uticalo na jednu važnu stvar – da položaj, problemi i uopšte, postojanje LGBTI osoba budu zastupljene teme u javnom diskursu. Kao premijerka, propustila je priliku da usmerava rad nadležnih ministarstava u pravcu regulisanja pravnih praznina, poput zajednica života istopolnih parova i regulisanja pravnog priznanja roda. Ona sama je u neregulisanoj odnosu sa svojom partnerkom i detetom i neshvatljivo mi je da nema senzibiliteta prema svom ličnom problemu. Stičem utisak da premijerka ne želi da inicira nijedan zakon koji bi doprineo većoj ravnopravnosti LGBTI osoba, kako joj se ne bi zamerilo da se time bavi iz sopstvenih interesa.

3. Regulisanje istopolnih partnerstava je apsolutni pravni prioritet koji bi regulisao sivu zonu zajednica života dvoje ljudi, ali bi to, pre svega, bio jedan human čin prema svim istopolnim parovima i njihovoj deci. Činom sklapanja partnerstva stiže se pravo tretiranja partnera i partnerki kao članova porodice u različitim životnim situacijama, osiguranje, izdržavanje, medicinskih tretmana, preskrih olakšica, i reguliše se čitav niz imovinskih pravnih odnosa. Regulisanje istopolnih partnerstava se nalazi u nacrtu Građanskog zakonika kao važno pitanje, ali njegovo donošenje neće odmah urediti ovu oblast, zapravo biće potreban poseban zakon, a model takvog zakona je uradila organizacija Labris.

RAZGOVOR Dion van den Berg, šef evropskog tima organizacije PAKS za mir

Region je daleko od pomirenja

Sve dok ljudi na vlasti promovišu ekskluzivne narative kako bi služili samo svojim interesima, istinski napredak biće nemoguće postići

Beograd // Vrlo je jasno da je region još uvek daleko od pomirenja. Pre svega, političari, verske vođe, mediji i građani moraju da utvrde i priznaju činjenice. U slučaju Srebrenice: činjenice su dobro dokumentovane i Međunarodni sud pravde i Haški tribunal presudili su da je to zaista bio genocid – ističe u razgovoru za Danas Dion van den Berg, šef evropskog tima organizacije PAKS za mir.

Nedavno je PAKS objavio „Mapiranje inkluzivnih inicijativa za pamćenje na Zapadnom Balkanu“ („Mapping Inclusive Memory Initiatives in the Western Balkans“). Koliko su važne ove inicijative? Šta biste preporučili organizacijama koje se bore za istinu i pomirenje?

– Pre svega rekao bih: molim vas, ne odustajte! Mnoge od tih organizacija su pod ogromnim pritiskom. Otvoreno se napadaju i etiketiraju kao „izdajnici“, dok većina političke elite veliča ratne zločince. Po našem mišljenju, inicijative inkluzivnog pamćenja su veoma važne, jer pozivaju građane da na određene događaje iz novije istorije gledaju iz različitih perspektiva. Ljudi pogodeni ratom mogu da se povežu sa drugim žrtvama rata kada se sretnu i podele svoje lične patnje, ali politički kontekst ne dozvoljava da se ta međuljudska veza razvije u osnovu za kritičko i samokritičko bavljenje prošlošću.

Sve dok ljudi na vlasti promovišu ekskluzivne narative kako bi služili samo svojim interesima, istinski napredak biće nemoguće postići. Inicijativama inkluzivnog pamćenja mogu se razviti alternativne i inkluzivne vizije istorije, a to bi otvorilo proces boljih međuetničkih odnosa, više socijalne kohezije, više pravde, više sigurnosti i bolje regionalne saradnje. Građani čitavog regiona bi imali koristi, a Evropa bi u celini imala koristi.

Šta mislite o međunarodnoj ulozi na Zapadnom Balkanu? Na primer, da li treba da bude jača kada je reč o srpsko-kosovskom pitanju?

– Podržavamo jaču ulogu međunarodne zajednice. Ovih sedmica se obeležava 25 godina nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, i mi se zalažemo za snažniju ulogu u Bosni i Hercegovini. Međunarodna zajednica je napustila građane i civilno dru-

štvo u toj zemlji, prevashodno se baveći političarima koje malo zanima istinska demokratija i ljudska prava. To što je Bosna i Hercegovina na mnogim nivoima nefunkcionalna država za njih je sasvim funkcionalno. Bivši diplomat nedavno je pitao: „Da li je realno da se piramoni pretvore u vatrogasce?“, ne, nije, a međunarodna zajednica ne može da nametne demokratiju ili poštovanje ljudskih prava. Međutim, može da počne bolje da sluša potrebe građana i omogući da potražnja javnosti promene sve više jača. Srpsko-kosovsko pitanje je prilično slično. EU može i mora aktivnije da se uključi. Ključne prepreke u dijalogu Beograda i Priština su dobro poznate i vrlo će se teško postići dobri rezultati bez podrške javnosti, ali ipak se malo ljudi sastaje iz zatvorenih vrata. Čitav proces bi trebalo da bude mnogo transparentniji i EU bi trebalo da pokaže iskrenu zainteresovanost za potrebe građana. Može se učiniti više za podršku projektima koja okupljaju građane različitog porekla kako bi razgovarali i rešili pitanja od zajedničkog interesa.

Svedoci smo da je u svetu sve manje demokratije. Kako građani da se

Prilično je bolno videti kako međunarodna zajednica, čiji smo svi deo, iznova ignorise ono što znamo o procesima demokratizacije: Dion van der Berg (u sredini) u Srebrenici

ine izbore za vladavinu zakona i demokratiju u diktatorskim režimima?

– Dobro se sećam perioda osamdesetih, pre kraja Hladnog rata. Zajedno sa drugim nezavisnim mirovnim organizacijama u Zapadnoj Evropi povezali smo se sa aktivistima za ljudska prava u zemljiama Varšavskog pakta. Disident Vac-lava Havel, koji je kasnije postao prvi de-mokratski predsednik Čehoslovačke, govorio je o potrebi „da se živi u istini“. Ma-le grupe mogu napraviti razliku. Havelo-va organizacija, Povelja 77, sve više je ra-sla i dobijala podršku masa. Činjenica da je zahtev građana za promenama ojačao i da je komunistička vladavina izgubila kredibilitet bila je presudna za pad Ber-

Milan Antonijević, izvršni direktor Fondacije za otvoreno društvo

SRBIJO, IZVINI

LIČNI STAV

Dan ljudskih prava 2020. ne slavi se. Nije primereno slaviti u vreme kada ljudi od korone masovno obolevaju. Broj umrlih je dvoćifren i raste nedeljama. Nije bilo primereno slaviti ni u godinama velikih sukoba, naših ratova, nejednakosti, gladi i bolesti.

Usamljeni smo vodili bitku za ljudska prava tokom pandemije, a kada se sve stiša, moramo podvući crtu i ozbiljno shvatiti sve što su moje kolege pisale u izveštajima i preporukama.

ANTONIJEVIĆ:
Institucije treba osnažiti, ali da počnemo od izvinjenja

Ovako veliki izazovi ogole našu državu, ogole pitanje da li u njoj postoji demokratija, vladavina prava, da li postoje jake institucije i puno poštovanje ljudskih prava. Tako ogoljeni dolazimo do izvinjenja. Ono se traži od svih onih koji su u proteklih 216 godina moderne državnosti Srbije osujetili unapređenje ljudskih prava. No, moramo, da bismo bili pošten i krenuti od kraja, od pandemije i svih uočenih kršenja.

Ne prihvatam izgovore da su i ranije ljudska prava kršena, jer bismo tako došli do Karadžića, a njemu je samo sloboda bila vodilja, uz tek pomalo razumevanja za jednakost i bratstvo koje je tada dopiralo iz Francuske i drugih vrednosti sa kojima ponovo danas želimo da se spojimo, ovog puta u Evropskoj uniji.

Izvinjenje od spoljnih „faktora“, međunarodnih sila i komšija ne treba tražiti. To nam služi samo kao pokriće za vlastitu nesposobnost i promašaje već dva veka te je krajnje vreme da se otkrenemo sebi.

U životu ništa ne možete da tražite, a da neštum podjednako vredno ne ponudite. Nuđim izvinjenje. Izvinjenje zbog primisli da je moguće sve izmeniti jednim potezom, da je moguće u skućenom vremenu stvoriti energiju dovoljnu za promenu.

Izvin. Srbijo, priznajem sve greške u dijalogu koji smo uporno vodili, prvo sami, sa kolegama iz organizacija civilnog društva i sa fakulteta koji proučava političke nauke, a potom i sa Evropskim parlamentom, boreći se za ljudsko pravo iz člana 52 Ustava.

Izvinjenje se uvek opravdava događajem koji je prethodio, skoro uvek je iskreno, iskrenje od skrivanja razloga zbog kojih bi trebalo uputiti izvinjenje.

Da bismo 2021. dostojno obeležili 10. decembar, mnogo toga mora da se izmeni. Institucije treba osnažiti, ali da počnemo od izvinjenja. O odgovornosti ćemo kasnije, na nekim izborima, pred nekim sudovima, ali i pred sobom, kao najoštrijim sudijom.

U boj za sva ljudska prava, zahtevajući iskreno „izvini, Srbijo“ sa još mnogo strana. ▬

Jelena Diković

RAZGOVOR

Natalija Simović iz Ne davimo Beograd

NE POSTOJE SISTEMSKI NAPORI DA SE POLOŽAJ ŽENA POPRAVI

■ Žene su u uslovima pandemije podnele nesrazmeran teret bilo da se on ogleda u neplaćenom kućnom radu ili brizi za decu i starije članove porodice

– Krizna situacija izazvana pandemijom korona virusa pogodila nas je u velikoj meri i po pitanju očuvanja zdravlja, sve veće ekonomske neizvesnosti, ali i načina na koji provodimo slobodno vreme. U ovakvoj nezapamćenoj globalnoj krizi u novijoj istoriji po svim pokazateljima žene su podnele nesrazmeran teret bilo da se on ogleda u neplaćenom kućnom radu ili brizi za decu i starije članove porodice u uslovima pandemije – ističe u razgovoru za Danas Natalija Simović iz Ne davimo Beograd.

Naša sagovornica posebno ističe borbu žena na prvim linijama fronta, jer više od 70 odsto žena radi u sektorima trgovine, a čine i većinski deo radne snage u zdravstvu kao i među pružateljicama primarne nege bolesnima.

„Istovremeno je prema izveštajima organizacija koje pružaju usluge SOS telefona u velikoj meri porastao broj prijava porodičnog i partnerskog nasilja. Uprkos svemu navedenom ne postoje sistemski napori da se suštinski doprinese boljem položaju žena, sem isključivo na pojavnim nivou. Što se između ostalog ogleda u tome što još uvek nije predložena nijedna politika kao odgovor na teži položaj žena u doba korone“, ukazuje Simović

■ **Nasilje prema ženama je svakodnevno. Mnoge žene, nažalost, stradaju u porodično/partnerskim odnosima. Kolika je krivica institucija i na koji način društvo može da pomogne žrtvama?**

– U poslednjih nekoliko godina podaci o femicidu su poražavajući, ne vidimo smanjenje broja slučajeva i između 30 i 40 žena godišnje bude ubijeno od strane supružnika ili partnera. Nasilje nad ženama, a posebno njegove najekstremnije posledice, nikako nisu privatna stvar, pa ni slučajnost, te samim tim treba da postoji odlučan društveni i sistemski odgovor u vezi sa ovim gorućim problemom. Nažalost, institucije sistema neretko zakazuju u pogledu zaštite, kažnjavanja počinitelja, a u kriznoj situaciji to se dodatno komplikuje. Dobra vest je da i kao pojedinci i kao društvo možemo da doprinesemo tako što ćemo biti solidarni sa ženama, na prvom mestu verovati im i ne oklevati da prijavimo kada čujemo nasilje u komšiluku.

■ **Simović:**
Postavljanje žene na položaj moći ne mora da znači da ona ima moć odlučivanja, pa ni da će zagovarati stvarne interese žena i donositi politike koje mogu transformisati položaj žena

Jelena Diković

■ **Žene i dalje ne zauzimaju bitne pozicije moći. Iako imamo ženu na premijerskoj funkciji, ona ne odlučuje, već odluke donosi Aleksandar Vučić. Žene i dalje zauzimaju niže pozicije od muškaraca, manje su plaćene za isti rad... Šta je potrebno uraditi kako bi žene konačno došle do odlučujućih pozicija u državi i društvu?**

– Ako gledamo isključivo brojke i stanje na papiru, mnogi se ne bi složili sa tom izjavom, baš zbog toga što nova vlada ima skoro polovinu ministarki baš kao je Aleksandar Vučić „zamolio“ premijerku Anu Brnabić. Postavljanje žene na položaj moći ne mora da znači da ona ima moć odlučivanja, pa ni da će zagovarati stvarne interese žena i donositi politike koje mogu transformisati položaj žena. U slučaju naše vlade žene se nisu autentično izborile i zauzele taj položaj moći već su tu postavljene po volji jednog muškarca koji o svemu odlučuje. Prvi korak je da upravo taj obrazac promenimo: da žene ne budu na mestima moći postavljene voljom lidera ili po partijskoj pripadnosti, već da one same zauzimaju položaje na osnovu svojih kompetencija, znanja, ideja i vizije za promene. U okviru Ne davimo Beograd temeljno radimo na tome da promoviramo drugačiju politiku u ovom pogledu, da naše delovanje i program uključuje žensku perspektivu kojoj doprinose naše aktivne članice i zainteresovane građanke jer smo svesni da je dobar grad za žene dobar grad za sve.

■ **Koliko je u borbi za ženska prava važna pobeda Marije Lukić?**

– Pravda za Mariju Lukić je pravda za sve žene u Srbiji koje se svakodnevno suočavaju sa različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja u kući, na poslu,

na fakultetu, na ulici. Slučaj Marije Lukić je važno posmatrati u širem kontekstu institucionalnog i društvenog odgovora na seksualno uznemiravanje na radnom mestu, a posebno kada se kao u ovom slučaju radi i o zloupotrebi moći muškarca na položaju. Činjenica da je Jutka bezuslovno osuđen, da je odluka potvrđena od strane Višeg suda i da će Jutka ovu kaznu, ma koliko bila minimalna, odležati u zatvoru, ipak daje ohrabrenje sadašnjim i budućim žrtvama nasilja da je pravda moguća.

Bojana Jokić, predsednica Upravnog odbora LGBT Forum Progres iz Crne Gore

LIČNI STAV

Veoma je visok stepen homo/bi/transfobije

Ova godina, koju su obilježili pandemija korona virusa i parlamentarni izbori, za ljudska prava u Crnoj Gori predstavlja veoma težak i izazovan period. Svjedočili smo brojnim primjerima kršenja osnovnih prava i sloboda tokom predizbornog perioda i cijele godine uopšte. Počevši od objavljivanja spiskova imena i ličnih podataka lica koja se nalaze u samoizolaciji, preko selektivnog prekršajnog i krivičnog procesuiranja neznanja i političkih kalkulacija, gazila su se elementarna ljudska prava građana Crne Gore.

Skupština Crne Gore je u julu usvojila Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola, nakon propalog pokušaja usvajanja istog u 2019. godini.

Usvajanje ovog zakona nas je veoma obradovalo, jer je ovaj akt nešto na čemu je LGBT Forum Progres insistirao od samog osnivanja 2010. godine. Nažalost, znajući situaciju u cijeloj državi i gledajući kako se institucije sistema ophode prema građanima, usvajanje zakona je ostavilo i gorak ukus jer se činilo da zakon predstavlja samo deklarativnu podršku LGBTI zajednici. Tada, kao i danas, teško mi je da povjerujem da je odlazeća vlada davala iskrenu podršku jednoj društvenoj grupi, dok je s druge strane tu istu podršku uskraćivala drugim grupama. Ne samo uskraćivala, već i u pojedinim slučajevima brutalno kršila osnovna ljudska prava.

U 2020. godini LGBT Forum Progres je

na nasilje i sl. prijavljuje Upravi policije, koja dalje efikasno postupa po svakoj prijavi.

Osjetan i zaprepašujuć izliv mržnje ka LGBTI zajednici dogodio se nakon usvajanja pomenutog Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola, što nam je još jednom jasno ukazalo na to kakvo je realno stanje ljudskih prava LGBTI osoba i uopšte naš položaj u crnogorskom društvu. Ovo nam je takođe potvrdilo da u

domenu ljudskih prava LGBTI osoba, ali i ljudskih prava uopšte u Crnoj Gori treba još jako puno da se radi i mijenja, pogotovo kada je u pitanju praksa, odnosno implementacija zakonodavnog okvira, promjena svijesti društva i sl.

Na parlamentarnim izborima održanim 30. avgusta došlo je do demokratske promjene vlasti u Crnoj Gori, nakon 30 godina vladavine jednog sistema. Novu vladu čeka puno posla u svim oblastima. Prije svega, saniranje štete koju je nanijela prethodna vlast djelujući represivno i kršeći elementarna ljudska prava građana, zatim proaktivna zaštita ranjivih društvenih grupa koja je do sada nedostajala u postojećem sistemu potpuno nekompetentnom da im pruži adekvatnu zaštitu.

Najveći izazov koji čeka novu vladu kada su u pitanju ljudska prava LGBTI osoba je kvalitetna i smisljena implementacija zakonodavnog okvira u praksi. Podsjetiti da je crnogorski zakonodavni

okvir poprilično dobar, ako ne i najbolji u regionu Zapadnog Balkana, ali da apsolutno i konstantno izostaje adekvatna primjena svih tih zakona u praksi, zbog čega nedostaju i konkretne pozitivne promjene u svakodnevnom životu LGBTI osoba. Stepenn homo/bi/transfobije je i dalje veoma visok, o čemu između ostalog svjedoče i komentari koje prijavljujemo, ali i brojna

■ **Jokić:**
Ove godine smo podneli više od 250 prijava

istraživanja javnog mnjenja koja se redovno sprovode.

Nova vlada će morati da nađe mehanizme kako bi se sve ove negativne pojave eliminisale iz našeg

društva, kako bi stepen diskriminacije konačno krenuo da se smanjuje, a pogotovo kako bi došlo do smanjenja nasilja (fizičkog, psihičkog, ekonomskog i sl.), koje je i dalje primarni problem sa kojim se susreću LGBTI osobe. Konačno, ono što očekujemo od nove vlasti jeste da pravredno i pravično raspodjeljuje sredstva koja su opredjeljena za finansiranje rada nevladinih organizacija, jer je sistem koji je uspostavila odlazeća vlast organizacije jasno dijelilo na podobne i nepodobne, pa su se i ova sredstva u skladu sa tim raspodjeljivala. Nadamo se da će nova vlada ovu praksu da prekine, te da će se sredstva dodjeljivati na osnovu kvaliteta projekta, iskustva organizacije i značaja teme koju obrađuju.

podnio više od 250 prijava koje se primarno odnose na govor mržnje, prijetnje i vrijeđanje LGBTI zajednice na društvenim mrežama, što predstavlja kontinuitet programa koji sprovodimo od 2011. godine. Naše procjene su da će do kraja godine broj prijava preći tri stotine. Ove prijave se najčešće podnose nakon što se određene društvene teme vezane za LGBTI zajednicu aktualizuju u medijima i izazovu reakcije javnosti u komentarima na društvenim mrežama. Tada naš tim za praćenje govora mržnje na internetu, koji je formiran 2012. radi lakše koordinacije cijelog programa, vrši monitoring i analizu tih komentara, kojih nekada bude i više hiljada, te one koji sadrže elemente govora mržnje, prijetnje, pozivanje

RAZGOVOR

Edvin Kanka Ćudić, koordinator Udruženja za društvena istraživanja i komunikacije i član Regionalnog saveta REKOM mreže pomirenja iz BiH

DANAS SE RATNI ZLOČINI NEGIRAJU VIŠE NEGO IKADA

- Na politici ucjenjivanja emocijama o gubitku države političari dobijaju glasove na prostorima nekadašnje SFRJ
- Svakodnevno živimo kulturu nasilja

– Ljudi su umorni od stalne priče o ratnim zločinima. I nakon presuda za te zločine promjena naboje gotovo da nema. Naprotiv, danas se zločini više nego ikada negiraju. U tome svi imamo podjednake odgovornosti, ali i međunarodna zajednica. Ona je ta koja je kreirala ovu situaciju, a sada se izvlači i prepušta nama da rješavamo nastale probleme. Da smo ih znali riješiti, ne bismo završili ovdje – ističe u razgovoru za Danas Edvin Kanka Ćudić, koordinator Udruženja za društvena istraživanja i komunikacije i član Regionalnog saveta REKOM mreže pomirenja iz Bosne i Hercegovine (BiH).

S druge strane, dodaje naš sagovornik, pojavljuju se nove generacije koje više nisu ni zainteresovane za suočavanje s prošlošću.

„One su odrasle u etničkom aparthejdu u kojem ako vrijeđaš, nećeš biti kažnjen. Bićeš nagrađen od svoje etnije. Mladi za drugačije društvo i ne

znaju, a stariji to maksimalno koriste“, ukazuje Edvin Kanka Ćudić.

■ **U tom smislu, političke elite se praktično nisu promjenile. Gotovo su na vlasti svi oni koji su zgovarali i učestvovali u ratovima. Kako im uspeva da opstanu na vlasti uprkos tome što su u velikoj meri doprineli ratovima?**

– Nijedna strana se nije odrekla svoje politike iz devedesetih. Bošnjački političari nikada nisu prihvatili entitet Republika Srpska, niti su političari u tom entitetu prihvatili Bosnu i Hercegovinu kao svoju maticu. HDZ BiH u Bosni i Hercegovini dobija izbore na priči o trećem entitetu i pokušaju uvođenja etničkog aparthejda kroz izborni zakon u Bosni i Hercegovini. Slično je i sa Srbijom i Kosovom. Na politici ucjenjivanja emocijama o gubitku države političari dobijaju glasove na prostorima nekadašnje SFRJ.

Međunarodna zajednica je kreirala ovu situaciju, a sada se izvlači i prepušta nama da rješavamo nastale probleme: Edvin Kanka Ćudić

■ **Ratni zločinci su nažalost postali heroji. Mnogi od njih se aktivno bave politikom, pogotovo u Srbiji. Oni sigurno ne mogu doprineti pomirenju? Kako uopšte vidiš odnose u regionu u budućnosti?**

– Mi koji smo mislili da će se stvari mijenjati, sada već gubimo nadu. Svakodnevno živimo kulturu nasilja. Nikad nismo ni hvalili mirovne heroje, nego „heroje rata“. Dobar primjer je aktuelni načelnik općine Vlasenica, Miroslav Kraljević, protiv kojeg se vodi predmet pred Sudom BiH za progon bošnjačkih civila protivpravnim zatvaranjem, ubistvima, seksualnim zlostavljanjima, mučenjima, nestancima i drugim nečovječnim djelima počinjenim tokom 1992. i 1993. godine. Takvi ljudi još uvijek govore istu priču iz '90-ih, jer prosto nemaju šta drugo ponuditi. Zato ponavljam, potrebna je odlučnija pomoć međunarodne zajednice u rješavanju problema. Mi te probleme nismo sposobni sami riješiti.

■ **Vi ste konstantno na meti neistomišljenika jer ukazujete i na bošnjačke zločine. Nedavno ste baš za Danas pisali o zločinu na Kazanima. Mislite li da će spomenik žrtvama ikad biti podignut?**

– Svi koji se bave kršenjima ljudskih prava moraju se pomiriti sa tim da će uvijek biti na meti neistomišljenika. To je sastavni dio ovog zanimanja. U Sa-

SARAJEVO JE UVEK BILO GRAD RAZLIČITOSTI

Vi ste napadnuti jer ste podržavali Prajd u Sarajevu. Kako vidite položaj manjina u BiH?

– Prijetili su mi oni koji su zaboravili da su prije 20-30 godina tvrdili da su na isti način njihova prava ugrožena. Sada su to zaboravili i sada oni na isti način ugrožavaju tuđa. BiH je država etničkog aparthejda u kome je socijalistički kolektiv zamijenjen etničkim. LGBT zajednica se nalazi među svim tim etnijama i pitanje je koliko se ona sama može boriti protiv toga. To je razlog zašto je Sarajevo posljednje dočekalo održavanje Prajda na Balkanu. To je za mene kao aktivistu poražavajuće, jer je Sarajevo uvijek bilo grad različitosti. Međutim, bolje ikada nego nikada.

rajevu ne postoji politička volja niti ima moralnog kapaciteta za podizanje spomenika žrtvama ubijenim na Kazanima. UDIK se od 2014. godine aktivno bavi Kazanima i od tada gradske vlasti nama i građanima Sarajeva obećavaju spomenik, ali on još uvijek nije podignut. Mi od njega nećemo odustati, jer to je naš dug prema ubijenim sugrađanima ovog grada.

■ **S obzirom na manjak političke podrške nevladinim organizacijama koje se bave tranzicionom pravdom i suočavanju s prošlošću, koliki je značaj REKOM-a u utvrđivanju onoga što se dešavalo tokom sukoba i može li opstati bez podrške političke elite u regionu?**

– Za nas koji dolazimo iz multietničkih sredina, REKOM je nužan za interpretaciju jedinstvene historije na prostoru nekadašnje SFRJ Jugoslavije. Samo sa jedinstvenom bazom ubijenih žrtava možemo govoriti o uzrocima i posljedicama jugoslavenskih ratova. Zbog toga je REKOM i predstavljao problem za političke lidere. Na kraju krajeva, REKOM je najviši stadij koji je civilno društvo na prostoru SFRJ Jugoslavije i postiglo. Mreža broji više od 2.200 članica i više od 590.000 potpisa za osnivanje REKOM-a, što ovu mrežu stavlja na historijsku poziciju dosega civilnog društva na Balkanu.

Jelena Diković

POSMRTNI OSTACI MOGA OCA NISU PRONAĐENI

„Dana 2. maja 1992. u Brčko su upali pripadnici Ljubiše Savića Mauzera, a pri tome su zarobili i moju porodicu. Moja majka, sestra i ja smo završili u logoru u mjestu Brezovo Polje, a moj otac u logoru Luka u Brčkom. U tom logoru je preživio zločine i zlostavljanja Gorana Jelišića i Monike Simonović. Iz tog logora je prebačen u logor Batković kod Bijeljine, da bi tamo bio ubijen 13. oktobra 1992. godine. Ubio ga je Grigor Begović, pripadnik VRS. Posmrtni ostaci moga oca nisu nikad pronađeni, a porodica od njega ima samo jednu košulju, njegov ručni sat i dvije fotografije. Mi smo tužili entitet Republika Srpska za ovaj zločin. Trenutno se predmet nalazi pred Europskim sudom za ljudska prava u Strazburu“, kaže za Danas Edvin Kanka Ćudić.

Miloš Urošević

LIČNI STAV

O ćutanju silovanih i neosetljivosti živih

UROŠEVIĆ: Nijedna žrtva nikada neće pristati na silovanje; ona će biti stavljena u situaciju nevoljnog podnošenja

Foto: Srdan Velićević

Hana Arent je 1961. u Jerusalimu pratila suđenje Adolfu Ajhmanu i napisala „Izveštaj o banalnosti zla“. Glavni tužilac Gideon Hausner je rekao: „Ovde ne stojim sam. Zajedno sa mnim stoji u ovom trenutku šest miliona tužilaca. Nažalost, oni ne mogu ustati, ne mogu uperiti prstom i ne mogu zavapiti 'Optužujem!'“ Preživeli su svoja iskustva često opisivali kao „neizgovoriva“ i „neopisiva“.

Ni u jednom sudu nismo mogli da čujemo reči onih koje su preživele vojno-seksualno ropstvo Japana na okupiranom Pacifiku (1933-1945), tzv. „žena za utehu“, od dvesta do četiristo hiljada njih. „Desetorica muškaraca su me silovala. Nisam mogla da hodam nakon toga.“

Ni u jednom sudu nismo mogli da čujemo reči nekih od dva miliona nemačkih žena koje su silovali sovjetski vojnici (april-jun 1945). „Dvadeset i tri vojnika jedan za drugim. Morala sam u bolnicu na zašivanje.“

Kao aktivista Žena u crnom, dugih petnaest godina pratim suđenja za ratne zločine u Specijalnom

sudu u Beogradu. Pišem kratke izveštaje. Pratio sam dva, i trenutno pratim dva postupka u kojima su na glavnom pretresu svedočile žene koje su preživele zločin ratnog silovanja.

Snežana Krizmanić je žena koju je 1991, u selu Lovas, silovao optuženi Aleksandar Nikolaidis. Ona je svedočila, ali zločin koji je počinjen nad njom nije se našao u optužnici, pa ga zbog toga nema ni u presudi za slučaj Lovas. Jedna kosovska Albanka svedočila je da su je u selu Pavljan 1999, kada je imala četrnaest godina, silovala trojica pripadnika „šakala“. Ni njenog imena nema kako u optužnici, tako ni u presudi za zločine počinjene u Čuški, Pavljanu i Zahaću. Nermina Aličehajić je žena koju je u Brčkom 1992. silovao optuženi Miloš Čajević. Optuženi Dalibor Krstović silovao je više žena u Kalinoviku 1992. godine. Preživele žene nisu u stanju da dođu i o tome svedoče. Sud će pročitati njihove iskaze date tužilaštvu.

Počinioci će uvek kao svoj argument odbrane koristiti pristanak

Foto: Freeimages / Jason Morrison

žrtve. Jedan od optuženih iz „Fočanske trojke“ je govorio kako je „trinaestogodišnja devojčica činila sve da njega kao muškarca uzbudi“, dok je poznata neuropsihijatrica davala „naučne dokaze o erekktivnoj nesposobnosti“ za drugog optuženog. Sutkinja Florens Mumba je svoje poverenje poklonila rečima preživelih.

Pristanak nikada nije izbor za one koje nemaju moć. Da bi pristanak uopšte mogao da postoji, okolnosti moraju da budu jednake. U stvarnosti, to je situacija koja retko postoji. Pristanak nije moguć u takvim okolnostima kao što je rat. To su okolnosti u kojima postoji odnos moći između žrtve i počinioca koji je sve samo ne jednak. To su okolnosti u kojima se žrtva plaši za svoj život, kao i

za život svih onih koje voli. To su okolnosti gde će žrtva uraditi sve što je u njenoj moći ne bi li umilostivila počinioca. I ne, nijedna žrtva nikada neće pristati na silovanje; ona će biti stavljena u situaciju nevoljnog podnošenja. Niko preživeli ne sme da pita da li je u ratu dala svoj pristanak za bilo šta; pogotovo ne za silovanje. Svi

mi, pre nego što postavimo bilo koje drugo pitanje, moramo da mislimo na kontekst u kome se dešava ono što zovemo pristankom. I da znamo da romansa između žrtve i počinioca nikada nije moguća, jer u situaciji ratnog stanja nema govora o erotici. Trauma utiče na hipofizu, što dovodi do odsustva libida – žena se psihički zaledi.

Dovolimo sebi da donesemo političku odluku da prisustvujemo ponovnom rađanju jezika na kome će nam žrtve zločina počinjenih u naše ime govoriti o neizgovorivom i neopisivom. Toliko im bar dugujemo. I kao društvo i kao pojedinci. Ko je spreman, ne da pita, ne ni da sluša, nego da čuje i da razume?

Autor je aktivista Žena u crnom

LIČNIM SEĆANJIMA PROTIV ZABORAVA ZLOČINA

R E T R O S P E K T I V A

IAKO JE U SRBIJI kao i u regionu tema suočavanja sa prošlošću potpuno potisnuta iz političkog i društvenog života, nastojali smo i ove godine da kroz medijsku saradnju sa dnevnim listom Danas podsetimo na događaje iz ratne prošlosti razgovarajući sa članovima porodica žrtava, sećajući se i obeležavajući godišnjice stradanja kojih je u ovoj godini bilo nekoliko. Jer, veličanje ratnih zločinaca, sve više i aktuelnije njihovo uključivanje u sam politički vrh, nemanje jasne političke volje da odgovorni budu kažnjeni za zločine počinjene tokom sukoba devedesetih godina, potpuna nevidljivost institucija u procesuiranju predmeta za visoke zvaničnike vojske i policije, kao i odsutnost medijskog interesovanja i prostora, doprineli su da ova tema bude marginalizovana. Na sve veću netrpeljivost prema susedima, usled nepoštovanja sudski utvrđenih činjenica koja je u suprotnosti sa nacionalnom politikom prema suočavanju sa prošlošću, svoje mišljenje iskazali su i drugi akteri koji su govorili za Danas o ovoj značajnoj i važnoj temi.

HAKI ABAZI, zamenik premijera Kosova iz stranke „Samoopredeljenje“, na dvanaestogodišnjici od nezavisnosti Kosova u razgovoru za Danas smatra da je postojanje Kosova kao države stabilizovalo region do mere i da to doprinosi miru. Nije dobra spoljna politika Srbije koja troši novčana sredstva i snagu na ubeđivanje zemalja da ne priznaju Kosovo i spreči članstvo u međunarodnim institucijama. Takav pristup ne doprinosi pomirenju, izgubljene su decenije, ništa se postiglo

Ruljić: Nema jasne političke volje da odgovorni budu kažnjeni za zločine počinjene tokom sukoba devedesetih godina

nije, problemi su produbljeni, a odnosi su i dalje loši i nezdravi, zaključio je Abazi.

POČETKOM APRILA sećanja nas vežu za masakr nad civilima u Bijeljini. Paravojne formacije poznatije kao „Arkanovi tigrovi“ posebno su se istakle u ovom ratnozločinačkom pohodu. Pravda za žrtve u ovom zločinu je neizvesna,

Vjera Ruljić / forumZFD

s obzirom da se i u ovom slučaju, kao i u mnogim slučajevima procesuiranja odvijaju sporo ili ih uopšte nema. Muk državnih institucija da reši ovakve slučajeve, posebno Tužilaštva za ratne zločine, gde postoji krivična prijava od 2015. godine, za ubistvo roditelja i brata, dovoljno ukazuju na odnos institucija prema počinjenim zločinima.

CRNA GORA se suočila sa prošlošću procesuirajući samo one predmete koji se nisu ticali direktno njenog učesća u tome, poput porodice Klapuh na mostu, na Tari, 1994. godine. O crnogorskoj

hiljade Prijedorčana ubijeno, nestalo i završilo u logorima.

POČETKOM JULA 1991. ubijen je Josip Reihl Kir, načelnik Policijske uprave u Osijeku, na kojeg je izvršen atentat zbog toga što se zalagao za mir između Hrvata i Srba. Njegova supruga Jadranka Reihl Kir u ličnom sećanju za Danas kaže da se 17 godina borila da ubica bude kažnjen, a istovremeno je vodila paralelnu istragu, jer je znala da je to organizovano političko ubistvo, što je raznim dokaznim materijalima i svedocima želela da dokaže, ali joj to nije bilo omogućeno.

Danas

vlasti, o zataškavanju slučajeva u kojima su vlasti Crne Gore i te kako učestvovala, Tea Gorjanc Prelević, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava iz Podgorice, u intervjuu za Danas otvoreno je govorila o svim problemima koje crnogorska vlast tokom svoje duge vladavine na poli-

POVODOM dvadesetpetogodišnjice genocida u Srebrenici, za Danas je svoja iskustva podelio Hasan Hasanović, kustos u Memorijalnom centru Srebrenica – Potočari, koji je istakao da je najveći nacionalni interes svih nas proces pomirenja i suočavanja sa prošlošću. Sve retrogradne sile su najveći neprijatelji svih nas, i dodaje da se stalno pita zašto srpske elite ne priznaju genocid, osim ako ne planiraju da ga ponove? Jer, sudski utvrđena istina je mnogo gora od onoga što se predstavlja. Između linija, u haškim presudama, postoji istinska ljudska patnja, majke koje traže svoje sinove, svi koji žive bez svojih najmilijih.

SLAVEN RAŠKOVIĆ, projektni menadžer u organizaciji forumZFD, na dvadesetpetogodišnjicu obeležavanja od stradanja u akciji „Oluja“ prisetio se svog ličnog iskustva i odla-

ska iz rodnog kraja u izbegličkoj koloni. On je za Danas ispričao da su sudbine ljudi koje je uhvatio rat na celom području bivše Jugoslavije strašne i da je često bio zgrožen kroz šta su ljudi prolazili u ratu. Kroz dokumentovanje i rad kojim se bavi poslednjih nekoliko godina, Slaven ističe da se Srbi u Hrvatskoj nikada neće oporaviti od Oluje.

ISTORIČAR Miloš Vukanović iz Centra za građansko obrazovanje u Podgorici osvrnuo se na završene izbore u ovoj državi. Dosadašnja vlast se nije bavila ratnim zločinima u Crnoj Gori. Međutim, Vukanović ima rezerve kada je reč o novoizabranoj vlasti, jer među političkim subjektima koji će činiti novu vlast postoje učesnici dešavanja 90-ih, kao i negatori zločina i na prostoru Crne Gore i srpskih zločina i regionu, uključujući negiranje genocida u Srebrenici, naveo je on za Danas.

NA 29. GODIŠNJICU granatiranja Dubrovnika, Mirjana Urban, žena koja je na prvoj liniji fronta sa puškom brani-

la grad od agresora tokom rata i čiji je sin, poznati fotograf, stradao od granate dok je fotografisao razoreni grad, u svojem osvrtnu na sve što se dogodilo tvrdi da svi imaju svoju istinu, kao tačnu i jedinu, navela je ona.

DVADESETPETOGODIŠNJICA je od Dejtonskog sporazuma. Predavač na Fakultetu političkih nauka u Beču, Vedran Džihic, govoreći za Danas siguran je da je teško videti funkcionalnu BiH u okviru ovakve dejtonske logike. On je siguran da u Bosni mora da se desi čudo da bi se prevazišle matrice zloknog i toksičnog, oživi zaboravljeno, potisnuto i trenutno nepriznato kroz razne vrste društvenog angažmana, akcionizma i slobodnog govora.

Nataša Govedarica, direktorka forumZFD-a u Srbiji

Ne može kuća biti srećna ako je leš u temelju

Svi oni koji su naređivali, prevozili, raskopavali i zakopavali tijela, koji slute pored čega žive, šta jame kriju... Oni znaju! Ali ne žele pomoći da porodice nestalih saznaju, da se smire, i oni i duše

Ja sam mišljenja: ne može kuća biti srećna ako je leš u temelju. Ne može moja Srbija da bude uspešna, na pravcu, ako mi imamo... eto Raška sad... Raška, kolevka srpstva... 250 leševa će izaći...

I ja sam tog mišljenja, iako su ovdje u pitanju riječi Zorana Raškovića, pripadnika paravojne jedinice Šakali. Zahvaljujući i njegovoj saradnji sa Tužilaštvom za ratne zločine, neki od njegovih saboraca osuđeni su za zločine nad kosovskim Albancima. Svjedočanstvo o vremenu i zlodjelima, ali i ličnim razlozima da progovori, Rašković je podijelio sa autorima dokumentarnog filma SVEDOČI, Ivanom Lalić Majdak i Milošem Teodorovićem, 2014. godine.

Dakle, Raška o kojoj Rašković govori nije ova Raška... Tačnije, Raška je i dalje kolevka srpstva, samo ovaj put govorimo o drugoj masovnoj grobnici. Lokacija Kiževak u toj opštini do sredine novembra skrivala je najmanje 15 tijela. Kad kažem 'ovaj put govorimo', ja lažem, jer o činjenici da je taj raški Kiževak peto mjesto u Srbiji na kojem su otkrivene masovne grobnice – čutimo.

Čutali smo i kada su grobnice, sa posmrtnim ostacima ukupno 941 albanske žrtve, pronađene u Batajnici, Perućcu, Petrovom Selu i Rudnici – kod Raške. O masovnoj grobnici nisu čutali samo mediji koji se tematikom kontinuirano bave. Oglasili su se jedan predstavnik opozicije i jedan zastupnik manjinske partije u skoro jednopartijskom parlamentu... Tradicionalno, ovo je bila i tema malog dijela civilnog sektora... I predsjednik Vučić je nešto rekao. A potom je, naravno, dodao „ali“...

Kasnih devedesetih za privremenu cimericu i vječnu prijateljicu dobila sam mladu banjalučku studenticu slikarstva. Bosanski rat je završen, u našem gradiću ima života. Ona izađe vani jedno veče. Kad se ne vrati, a – dobro znam – posljednji kafić se zatvorio, malo se počnem brinuti. Sati prolaze. Ne znam gdje bih je tražila, ne mogu nikog zvati na fiksni telefon u to doba... Da zovem hitnu, bolnicu, policiju? Mislim sve što bi palo na pamet prosječno brižnoj majci. Zebnja i noć nepodnošljive. Ne znati, nemati koga pitati, brinuti, slutiti, strahovati... Nadati se. Premotavati mračne scenarije...

U našem slučaju sve se završilo sretno. Dubina strave tog osjećaja dio je mog emocionalnog pamćenja. Situacije nisu ni za porediti, ali živjeti takvu noć decenijama za porodice nestalih je realnost. Takvih porodica i nepoznatih sudbina još je blizu 10.000. Nisu se vratili, ne zna se gdje su. Svi oni koji su naređivali, prevozili, raskopavali i zakopavali tijela, koji slute pored čega žive, šta jame kriju... Oni znaju! Ali ne žele pomoći da porodice nestalih saznaju, da se smire, i oni i duše.

Premotavam „Svedoke“ da čujem šta je Zoran Rašković još rekao: *Nakon svega što se dešava, ipak sam ja istupio. I ponosan sam na to (i nijednu reč neću da povučem nikad), na moje izvinjenje, mene kao srpskog vojnika albanskom narodu; i da to nije bilo u redu i da ja poštujem njihovu ranu i njihovu bol.*

Dok tražimo odgovore i nestale, željela bih da jedni drugima možemo ovo reći – kao ljudi. Željela bih i da naši politički predstavnici imaju snagu i spremnost za takav iskorak. Bez „ali“! Iskreno vjerujem da samo tad kuća može da bude srećna, a Srbija uspešna, „na pravcu“.

Ječi naša tišina oko Kiževka, Kozareva, Štavljana...

Ovaj dodatak je urađen u saradnji sa nemačkom organizacijom forumZFD

Urednica: Jelena Diković / Lektura: Ana Rončević / Obrada fotografija i prelom: Zoran Spahić